Aliona GRATI

IMAGINEA INSTITUȚIEI REGALE A ROMÂNIEI ÎN CULTURA POPULARĂ A BASARABENILOR

Introducere

În august 1944, românii basarabeni au trecut printr-o altă schimbare bruscă de regim politic. Intruziunea sovieticilor a dezorientat o bună parte a populaţiei, i-a mutilat existenţa obişnuită, transformându-i-o într-un coşmar continuu. Viaţa de odinioară a provinciei a fost spulberată de o minte diabolică ce a pus în mişcare mecanisme irevocabil infernale. Atrocităţile care s-au succedat în Basarabia după încorporarea ei în URSS – execuţiile în masă, deportările, represaliile, colectivizarea, foametea organizată, dar şi ingineriile sovietice de modelare identitară – au impus oamenilor alte preocupări, mai aproape de imperativul supravieţuirii.

Îndată ce Prutul a devenit zid de netrecut, populaţia de pe ambele maluri s-a văzut tot mai sufocată de mrejele minciunii. Cele mai dure şi mai nedezminţite politici de deznaţionalizare au pus sub interdicţie şi tăcere trecutul basarabenilor în cadrul României Mari, distrugând metodic şi consecvent factorii de memorie. În timp ce, la Bucureşti, monarhia a continuat să existe încă trei ani, în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească figura regelui nu a mai cadrat cu politica românofobă devenită doctrină de stat. În 1945, la plenarele Partidului Comunist se cerea imperativ „demascarea" pe toate căile a „crimelor comise de ocupanţii germano-români" şi „stârpirea claselor care au asuprit"[1]. Nici ziarele, nici istoriografia oficială de partid nu aveau cum trata pozitiv subiectul regalităţii, or, monarhia însemna, mai ales prin concursul regelui Ferdinand – „Întregitorul neamului românesc", – unitatea naţională, simbolul statului suveran român. Instituţia monarhică, inclusiv cea ţaristă, era considerată anacronică, se dorea înlăturarea ei de pe scena istoriei. O dată mai mult, ideea de regalitate era cu totul străină de creatorii zeloşi ai „omului nou", fără trecut şi

[1] Elena Postică, *Rezistenţa antisovietică în Basarabia 1944-1950*, Chişinău, Ştiinţa, 1997, pp. 25-26.

personalitate, docil partidului. Basarabenii trebuiau să uite că au făcut parte dintr-o naţiune cu demnitatea Coroanei.

În chiar primele zile după anexarea Basarabiei, bisericile păstrătoare ale tradiţiei şi ale spiritualităţii româneşti au rămas fără preoţii care îşi ţineau slujbele invocând numele suveranului. Într-un timp scurt, s-a instituit o nouă ordine bisericească, ancorată la cea dictată de Patriarhia de la Moscova. Populaţia ortodoxă, care a mai rămas după exodul în masă, s-a pomenit în faţa unui ateism agresiv, al cărui val a spulberat şi imaginea regelui Mihai, puternic legată de tradiţia religioasă. De frica deportărilor, şi nu din convingere, basarabenii şi-au dat jos de pe pereţi icoanele şi, odată cu ele, portretele regelui.

Oamenii au suferit, dar şi-au păstrat sentimentele calde faţă de rege în dorinţa îndârjită de a rămâne întregi, nealteraţi până în ceasul în care va fi mai bine. Ceea ce se arată din cele câteva cazuri reţinute de memoria colectivă este că, în anii imediat de după război, mulţi erau gata, şi în condiţiile noului regim, să-şi rişte viaţa în numele valorilor din trecutul lor interzis. Istoricul Igor Caşu povesteşte cazul unui preot basarabean pe nume Ion Şalaru trimis în gulag pentru propagandă antisovietică, condamnat ca „duşman al poporului". Una din învinuiri consta în faptul că, în 1945, Şalaru îndemna ţăranii din satul Izvoare să reziste ocupanţilor, căci peste puţin timp Anglia va declara neapărat război Uniunii Sovietice şi va elibera Basarabia. La vremea aceea circula o poveste despre Mihai, potrivit căreia regele urma să se căsătorească cu regina Marii Britanii şi să primească în dar Basarabia[1]. Istoricul Mihai Taşcă dezvăluie povestea Anei Grigoriu, care, deşi era redactor la ziarul regional „Drumul leninist" din localitatea ei de baştină, Cahul, păstra acasă imaginea regelui Mihai alături de regina-mamă Elena. Fotografia a intrat, pe lângă alte probe „compromiţătoare" cu „manifestări antisovietice", în dosarul ei de condamnare la 25 de ani de gulag. Ana Grigoriu a stat închisă între 1953 şi 1956[2].

Odată cu retragerea frontului în august 1944, a dispărut rolul regelui de conducător suprem al armatei, în numele căruia soldaţii porneau la luptă *„Pentru Rege! Pentru Ţară!"* Autoritatea lui Mihai I nu era bine-venită, întrucât punea în umbră faptele eroice ale armatei

[1] Igor Caşu, *Preot trimis în lagăr pentru că i-a apărat pe ţărani*, după Paul Goma, *Jurnal 2011*, p. 283.
[2] Mihai Taşcă, *Jurnaliştii din Basarabia condamnaţi la gulag,* în: adevărul.md, 24.05.2012.

sovietice, care se angajase în lupta „antifascistă”. Noilor generaţii li s-a servit un adevăr denaturat, potrivit căruia regimul sovietic a fost susţinut de toată populaţia. În realitate însă, au existat multe tentative de rezistenţă, alimentate de speranţa reîntoarcerii armatei române şi a regelui, cu care aceasta se identifica. În chiar primele luni după ocuparea Basarabiei, bărbaţii erau vânaţi pentru a fi recrutaţi în trupele sovietice, mulţi însă se eschivau ascunzându-se prin păduri, fiind siguri că armata română sau engleză se va întoarce în cel mult un an[1]. Într-o foaie volantă antisovietică descoperită în satul Tudora (r-nul Ştefan Vodă) se afirma că, în scurt timp, Basarabia va fi restituită României, făcându-se apel către populaţie să se roage pentru Carol şi Mihai[2].

În anii imediat postbelici, dar şi de-a lungul deceniilor de existenţă în cadrul URSS, regelui Mihai, monarhiei româneşti în genere nu i s-a îngăduit nici măcar un rol periferic în memoria basarabenilor. Programe riguroase de partid aveau obiectivul de a infiltra în mintea populaţiei băştinaşe convingerea fermă că nu ar fi regele lor, că e, de fapt, al altcuiva – al românilor –, la rândul lor consideraţi a fi diferiţi de moldovenii basarabeni. Ziarele îi pomeneau numele nesemnificativ şi doar în limitele propagandei despre jugul burghezo-moşieresc şi expansiunea teritorială a „imperialiştilor români”. Istoricii aveau şi ei „sarcină de partid” să defăimeze şi să oculteze cât se poate de bine contribuţiile monarhilor moderni. Învăţământul a fost silit să se implice pe deplin în pervertirea conştiinţelor. Regele era tratat ca fiind o „rămăşiţă întunecată a Evului Mediu”, ca un vestigiu al unei epoci obscure, depăşite, în care „cârmuitorul absolut” exploata ţăranii şi se îmbogăţea pe seama lor. În felul acesta, se urmărea inclusiv lipsirea românilor basarabeni de ideea că monarhia constituţională a fost o eficientă formă, modernă şi europeană, de guvernare a unei naţiuni. Invocarea numelui regelui putea avea urmări grave pentru oricine se încumeta să o facă. Vasile Boghean aminteşte cazul unui bărbat din Peresecina care, într-o demonstraţie nechibzuită de bravură, a intonat în mijlocul prietenilor săi de pahar *Imnul regal*. Drept urmare, a făcut ani grei de puşcărie.

Toate aceste politici au degradat mult imaginea regalităţii, iar rezultatele au fost pe măsura presiunilor. Basarabenilor li s-a şters din

[1] Elena Postică, *op. cit.* p. 8.
[2] Ibidem.

memorie importanţa acestei instituţii. Cu timpul, când amintirile s-au mai estompat, basarabenii, ca şi ceilalţi români de peste Prut, au început să se obişnuiască cu absenţa regelui lor şi a tronului, iar starea de lucruri a căpătat un aspect de ciudată normalitate. În asociere cu fobia antiromânească, sindromul „regele lor", indus de nişte politici educaţionale şi sociale otrăvite ideologic, a fost atât de devastator, încât şi astăzi o bună parte a basarabenilor nu ştie că a avut un rege. De-a lungul anilor, regele ca simbol al apărării şi consolidării naţionale a dispărut de pe interfaţa evenimentelor, s-a depozitat însă în subconştientul colectiv, alcătuind acel potenţial care a alimentat, mai târziu, expresiile nostalgice după vremurile mai aşezate de altădată. Ceea ce nu s-a putut spune cu voce tare a lunecat în adâncimea structurală a imaginarului literar şi artistic: în mărturii, în legende, în poveşti. Proiecţiile literare, atâtea câte există, au constituit forme de rezistenţă la mecanismele de „spălare a creierului" ale istoriografiei oficiale şi, totodată, mijloace de păstrare a memoriei.

În acest articol am propus o colecţie de evocări literaturizate, aparţinând locuitorilor fostului spaţiu al provinciei Basarabia, cuprinzând forme felurite, de la flash-urile de memorie ale supravieţuitorilor la poveştile auzite de la bătrâni şi creaţiile scriitorilor în speţă. Acestea restituie o parte din trecut care, din neatenţie, din pură întâmplare sau premeditat, s-a ascuns în pliurile uitării şi s-a făcut cocon, aşteptând vremuri mai bune.

Interogaţii proprii studiului literar, o perspectivă interdisciplinară

Optica, mentalitatea, percepţiile unei colectivităţi sunt realităţi greu de cuantificat. Pentru a oferi un răspuns plauzibil şi coerent la aceste ecuaţii, am urmărit un fir metodic de interpretare, apelând la instrumentele pe care le oferă studiul ştiinţific. În ansamblu, am optat pentru mobilitatea interdisciplinară. Rezultatele, mai mult sau mai puţin, sesizabile în ceea ce urmează se datorează utilizării metodelor elaborate de istoria culturală, istoria mentalităţilor, antropologia socială, studiul imaginarului, al creaţiei orale şi folclorului. Totuşi, centrul de greutate l-au alcătuit interogaţiile proprii studiului literar. S-a pornit de la ipoteza că imaginile simbolice cu care a fost învestit regele Mihai, implicit rega-

litatea, la rândul ei reprezentată de personaje-simbol, au constituit idealuri împărtăşite de basarabeni, dar şi piese de rezistenţă în memoria culturală a poveştilor de azi. În terminologia Ivanei Marcová, aceste reprezentări iconografice şi literare sunt generate de „stări mentale de durată considerabilă (...) înrădăcinate în cultură, tradiţie şi limbă”[1]. Se va vedea că au rezistat până astăzi şi s-au reactivat cu putere naraţiunile şi personajele cu semnificaţii sacre, mitice şi implicit etice, formate în mediul cultural naţional de-a lungul perioadelor istorice ale monarhiilor (rusă şi română) şi chiar mai adânc în timp, în colectivităţile arhaice. În acest scop, Orlando Figes propune să nu abordăm textele de literatură în exclusivitate „ca monumente închinate artei, ci ca mărci ale conştiinţei naţionale, care se îmbină cu politica şi ideologia, credinţele şi cutumele sociale, folclorul şi religia, obiceiurile şi convenţiile şi cu toate celelalte particularităţi mentale ce formează o cultură şi un mod de viaţă”[2]. Se ştie bine că atunci când e vorba de formele de amintiri literare nu pot fi trase linii de demarcaţie între relatarea istorică şi fabulaţia legendei. Pentru a face mai înţeles procesul absorbţiei realităţii în imaginarul social, ne-au fost utili cei mai avizaţi teoreticieni ai imaginarului mitic, religios, politic sau poetic. Nu se poate face abstracţie de studiile lui Ernst H. Kantorowicz, James George Frazer, Vladimir Propp, Mircea Eliade, Gilbert Durand, Gaston Bachelard, Claude Lévi-Strauss, Roger Caillois sau Raoul Girardet şi aţii.

Cele două corpuri ale regelui

În studiul său faimos, Cele două corpuri ale regelui, profesorul Ernst H. Kantorowicz[3] descrie felul în care era conceput un rege în gândirea medievală europeană. Regelui i se atribuiau în mod tradiţional „două corpuri” – humanitas şi divinitas –, unul natural şi altul politic. Primul indica corpul fizic, natural şi coruptibil al persoanei care suferă şi moare ca un om obişnuit. Celălalt denumea o abstracţiune metafizică făcând referinţă la un corp invizibil, care se înălţa deasupra lumesculuí,

[1] Ivana Marcová, *Dialogistica şi reprezentările sociale*, Iaşi, Polirom, 2004, p. 234.
[2] Orlando Figes, *Dansul Natașei. O istorie culturală a Rusiei*, trad. de Lucia Popovici, Iaşi, Polirom, 2018, p. 24.
[3] *Cele două corpuri ale regelui. Un studiu asupra teologiei politice medievale*, trad. de Andrei Sălăvăstru, prefaţă de William Chester Jordan, postfaţă de Alexandru-Florin Platon, Iaşi, Polirom, 2014.

fiind nemuritor precum sufletul şi având certe semne angelice, de sacralitate. Se credea că la moartea regelui cele două corpuri ale sale se despart: corpul fizic dispare, iar cel divin sau mistic se reîncarnează în cel al moştenitorului. Juriştii aveau nevoie de această metaforă politică pentru a perpetua monarhia şi statul suveran chiar şi după ce regele murea, iar oamenii – pentru a trăi cu demnitate şi siguranţă în mijlocul unei comunităţi.

Viziunea asupra celor „două corpuri ale regelui" s-a conturat în spaţiul dogmatic şi liturgic al teologiei creştine şi s-a fixat în imaginarul social pentru o perioadă lungă. Ea întruchipa idealurile religioase ale modelului organic de societate, dar şi o ficţiune mistică cu care a fost îmbrăcat un crez politic ce a stat la baza comunităţilor moderne. Prin păstrarea simbolurilor religioase, puterea modernă şi-a asigurat aura de sacralitate şi de putere impersonală. Relaţia mistică între rege şi poporul său avea ca resort credinţa în acea entitate invizibilă, perenă, deopotrivă fizică şi metafizică pe care oamenii o numeau Rege şi de care îşi legau speranţele şi viaţa. Aşadar, legătura dintre Coroană, Biserică şi Popor este mult mai veche decât monarhia constituţională pe care a stabilit-o Carol I în România. În felul acesta – ancorate în marea tradiţie a creştinismului şi adâncite în istorie – se explică ritualurile din timpul solemnităţilor care însoţeau prezenţa regilor României oriunde. Nu e câtuşi de puţin surprinzător faptul că imaginarul colectiv l-a înregistrat şi l-a reinventat pe regele Mihai anume în această unitate a duplicării, ca îngemănare a naturalului şi misticului. O singură persoană – două corpuri. Un rege temporal şi un Rege imuabil. Un rege al istoriei şi un Rege simbolic al imaginarului colectiv.

Regele imaginarului colectiv

Revenirea, fie şi de scurtă durată, a regelui Mihai în viaţa basarabenilor la 1 iunie 2006, pentru a participa la inaugurarea şi sfinţirea Cimitirului Românesc de Onoare de lângă localitatea Ţiganca, reabilitat după distrugerile sovieticilor, a fost un semn pentru ei că trecutul poate fi revizitat fără vreun pericol. Sentimentul securităţii a fost favorabil amintirilor, evocărilor, povestirilor, poveştilor. În cea mai mare parte a lor, vocile care îl evocă pe regele Mihai sunt contemporanii lui, cei care îşi definesc identitatea prin raportare la el. Iată câteva texte:

„Sunt născută în anul 1929, la 6 decembrie, mă numesc Profira Racu [numele de căsătorie Guţu]. Regele Mihai este din anul 1922, eu sunt născută în 1929, sunt înregistrată în timpul lui, când el era împărat; noi în şcoală tare îl stimam.”[1]

„Cum am deschis ochii pe acest pământ, noi am fost sub conducerea română, care era pe atunci Carol al II-lea, regele României. A fost Carol I, Ferdinand I, Ferdinand II şi tot aşa mai departe. Mihai era de-o seamă cu fratele meu, născut în 1921. (...) Tata, când era primar, îl chemau pe la seminare şi trebuia să aibă alături de dânsul un om şi doi premilitari, şi-l lua pe Ionică Caraiman şi pe unul Vladimir Gheorghevici, îi lua unde trebuia la Chişinău – s-a întâlnit cu [regele] Mihai, cu mama lui Mihai, cu Mihai Antonescu, mai în scurt, dacă erau la seminare şi veneau aceştia încolo.”[2]

„În 1939 am mers în clasa I. Învăţători mi-au fost doamna Odobescu şi domnul Odobescu. [...] 10 Mai până în 1940 era sărbătoare naţională! Pentru ca să ne ducem noi la serbarea ceea – era ceva! Am fost şi eu, da. La Echimăuţi este o pădure între Cinişeuţi şi Echimăuţi, comune mari, acolo se făcea serbare, cu muzică. Toţi veneau cu „Trăiască!” Îmi amintesc şi versurile:

10 Mai ne-a fi de-a pururi
Sfântă zi, căci ea ne-a dat
Domn, putere ţării noastre,
Libertate şi Regat! [...]

Pe pereţi era tabloul lui Carol II, al lui Mihai, al reginei, al lui [Mihai] Antonescu. Regina era foarte omenoasă, milostivă. Mai ţin minte când Mihai în 1940 a stat rege la şapte ani – ne povesteau la şcoală. Ne povesteau că [regele] Mihai ar fi întrebat dacă are voie să se mai joace cu copii... [*zâmbeşte*].”[3]

---

[1] Profira Guţu (numele de fată Racu), 88 de ani, s. Scăieni, r-nul Dondușeni; culegător Valentin Arapu, *Studiu de caz. Profira Guţu: „Copiii care au rămas în Siberia”*, în: Lidia Pădureac (editor), *Arhivele memoriei: recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSSM. Memorii. Documente. Studii de caz. Cercetări realizate în localităţile din nordul Republicii Moldova*, vol. III, tom 2, Chişinău, Balacron, 2017, p. 298.

[2] Ion Rusu, 88 de ani, s. Scăieni, r-nul Dondușeni; culegător, Valentin Arapu, *Studiu de caz. Vera şi Ion Rusu: „Scara vieţii”*, în: Lidia Pădureac, *op. cit.,* p. 180, pp. 198-199.

[3] Eugen Banaga, 84 de ani, s. Minceni, r-nul Rezina; culegători Ludmila D. Cojocaru, Virgiliu Bîrlădeanu, *Studiu de caz. Eugen Banaga: „Visul nostru e Unirea!”*, în: Ludmila D. Cojocaru (editor), *Arhivele memoriei: recuperarea şi valorificarea istorică*

Sunt vocile martorilor direcţi ai epocii, ale generaţiei care se identifică, în virtutea vârstei ei, cu epoca regalităţii româneşti şi cu cel care reprezintă simbolic ultimii ei ani – Mihai I. Este ultima generaţie care şi-a însuşit cu trăinicie valorile, aspiraţiile, idealurile regalităţii la vârsta copilăriei, cea mai prielnică contagiunilor mentale.

Este cunoscut faptul că memoria orânduieşte estetic amintirea, transformând-o în povestire, întrucât, aşa cum punctează Gilbert Durand, „orice amintire din copilărie, prin dubla-i putere a prestigiului pe care-l conferă lipsa de griji primordială (...) e din capul locului operă de artă”[1]. Poveştile lor ne fac să pătrundem în climatul istoric şi imaginar al lumii de altădată.

„Cred că aveam vreo şase ani, mama mă purta cu pantaloni scurţi şi, fiindcă ar fi dorit să aibă o fetiţă, mă purta cu o freză à la «Micul Lord». (...) Am uitat să vă spun că toată tărăşenia asta se întâmpla în mahalaua Visternicenilor din Chişinău, târgul copilăriei mele, de care mă leagă amintiri pe care le văd limpede în faţa ochilor ca şi când s-ar fi întâmplat ieri.

Într-una din zile, mi-aduc aminte că era vară, vine mama la mine valvârtej, şi-mi spune: «Hai să mergem repede la Sobor (...)!», «Vine Regina Mamă cu Marele Voievod de Alba Iulia». Treaba asta pe mine mă lăsă rece: «Ce treabă am eu cu el, cât o fi el de Mare Voievod de Alba Iulia? Să fie sănătos şi să mă lase în pace!» Dar ce, am scăpat de mama? M-a îmbrăcat cu ce aveam mai bun, m-a pieptănat şi mi-a mai aranjat cu scuipat nişte bucle rebele pe frunte, m-a înşfăcat de o mână şi fuga la Sobor.

La Sobor era moarte de om. Mama a început să înoate prin oceanul de oameni cu mine disperat ancorat în derivă de aproape îmi smulgea mâna din umeri. Eu ştergeam cu nasul fudul la toţi cei pe care-i călca mama vitejeşte în picioare. Unele cucoane mai miloase strigau la mama: «Nu ţî-i ghini, cucuoană hăi? O sî ucizi copchilu aista, eşti chioarî, nu vez că-şdă duhu’?» Şi aveau dreptate, «copchilu» era pe ducă, dar mama nu s-a lăsat până nu a ajuns în faţă spre ura şi dispreţul tuturor celor pe care îi zdrobise fără nicio cruţare.

---

a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSSM. Memorii. Documente. Studii de caz. Cercetări realizate în localităţile din centrul Republicii Moldova, vol. I, tom 1, Chişinău, Balacron, 2016, pp. 58-59.

[1] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, trad. de Marcel Aderca, Bucureşti, Univers enciclopedic, 1998, p. 402.

Culmea, tocmai atunci trecea prin faţa noastră «Regina Mamă» târând de o aripă pe cine credeţi? Pe «Marele Voievod de Alba Iulia», care era o mogâldeaţă cam cât mine, dolofan şi bosumflat. Era şi el în pantaloni scurţi, şi era şi el tuns à la «Micul Lord». Ăsta e «Marele Voievod?» mi-am zis eu, «pentru ăsta m-a târât mama cu nasul pe la fundul oamenilor tixiţi ca la pomană? Pentru ăsta era să-mi smulgă mâna din umeri?». Şi, fără să stau mult pe gânduri, m-am răzbunat pe el cum m-am priceput. I-am scos o limbă cât am putut de tare, el a răspuns pe moment şi mi-a scos una şi mai lungă. Înfuriat, trebuia reacţionat prompt şi decisiv. Eram gata să-i lansez un caimac la precizie drept între felinare de să mă ţină minte, sau şi mai categoric, ca să-i iau dintr-o dată piuitu'... Noroc că mama, disperată, văzând ce «dialog» port eu cu «Marele Voievod», m-a smucit de mi-au clănţănit dinţii."[1]

Până nu demult învăluită de mister, personalitatea ultimului rege al României a prins concreteţe. Ici-colo în presă, au apărut informaţii descoperind supravieţuitori care l-au văzut aievea. S-au adunat mărturii congruente, s-au ţesut povestiri curioase şi chiar ficţiuni unde exprimarea are o doză mare de libertate. Luate la un loc, povestirile, memoriile, proiecţiile literare alcătuiesc un poem colectiv care asigură unei vieţi de om permanenţă în eternitate. O adevărată Mihailiadă a basarabenilor.

În imaginaţia populară, faptele regilor alimentează scenariile unor povestiri remarcabile, căpătând pe alocuri un caracter fabulos. Interesante sunt mai ales relatările orale cu tentă legendară ale martorilor direcţi ai epocii şi poveştile moştenite de rudele mai tinere ale acestora. Cunoscutul folclorist suedez C.W. von Sydow numeşte acest gen de texte memorata. Vizitele regelui Carol al II-lea însoţit de Marele Voievod de Alba Iulia în 1935 şi 1940 în Basarabia au generat o serie de memorata. Trecem aici câteva dintre ele.

„Din această perioadă mi-a rămas întipărit în minte episodul sfinţirii Catedralei «Sfinţii Constantin şi Elena», care s-a produs în 1935. Conform programului, am ştiut că Regele Carol al II-lea, însoţit de Voievodul Mihai şi întreaga suită, vor merge după sfinţire pe jos în lungul străzii principale, Regele Ferdinand. Ne-am dus bineînţeles la casa prietenilor noştri, familia Cristescu-Dobrovolski, situată pe strada

[1] Ovidiu Creangă, *Ghici cine mi-a pus mâna în cap?,* în: *Cu sau fără securişti* cu o prefaţă de Paul Goma, Bacău, Vicovia, 2009, pp. 32-36.

respectivă şi foarte aproape de noua biserică. Monarhul, îmbrăcat în alb, păşea şi saluta cu zâmbete populaţia înşirată pe trotuare, care îi aclama. Noi şedeam mai sus, pe băncile de pe terasa de la intrare în casa impozantă, iar Regele în mod evident ne-a văzut şi ne-a zâmbit, răspunzând la salutul nostru. (Merită menţionat că printr-un joc al destinului, acum câţiva ani am avut posibilitatea să discut cu Regele Mihai şi să evoc acest moment din tinereţea lui. Spre satisfacţia şi surprinderea mea, Regele Mihai şi-a adus aminte cu plăcere şi în detaliu de acest episod, la care participase şi el atunci, spunând şi el la unison cu mine: «Ce timpuri frumoase au fost acelea!»)”[1].

„...era la Hânceşti. A venit un boier şi a vrut să se stroiască (construiască) în Hânceşti şi s-a dus la rege şi a cerut să-şi facă casă. Dar regele era mititel. În vremea ceea era de 16 ani2. Când s-a mântuit boierul, a murit sau s-a dus în altă parte, a rămas mama lui să trăiască în casele celea. Şi a poruncit la rege să se ducă să primească casa de pomană... cu colac de pomană. Amu când a venit ziua ceea, eram la şcoală în clasa a doua. S-a dat ordin la toţi proprietarii din Basarabia, aşa se numea atunci, să se ducă lumea la şosea, căci el o să treacă pe şosea, să iasă să-l vadă lumea. Ne-am dus şi noi aici la Ialoveni, cu căruţa. Am aşteptat mult. Se vede că venea de departe tare, de prin târg.

Şi el a trecut pe şosea cu maşina descoperită şi cu Mihai alături. Amândoi... Şi toţi au început a striga «Uraaa! „Uraaa!» Ei, iaca, vine! Ne-am aranjat. Ne aranjau profesorii. Şi el ne dădea din mână. Apoi s-au întors înapoi. Şi iaca cum l-am văzut pe Rege! Apoi ce să zic, avea mama un frate, apoi taman ca fratele cela al mamei era la înfăţişare.”[2]

„Fiind copil, terminasem clasa I şi îmi amintesc foarte clar acea zi, acel eveniment care s-a produs în 1936. Tăticul meu, fiind primar şi deputat în Parlamentul României, a fost decorat cu Crucea de Aur de către Carol al II-lea. Majestatea Sa Carol al II-lea împreună cu Prinţul Mihai au vizitat oraşul Chişinău, iar la întoarcere au trecut prin oraşul Hânceşti. Tăticului meu i s-a încredinţat să în tâmpine înalţii oaspeţi în oraşul Hânceşti. Tăticul atunci a organizat o întâlnire foarte frumoasă. El întotdeauna ne lua pe noi, fetele care eram mai mari, la toate

[1] Alexandru Budişteanu, *Sub patru regimuri pe toate continentele*, cuvânt introductiv de prof. dr. Radu Ciuceanu, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2014, p. 62.

[2] Interviu realizat de Zinaida Izbaşcu Eudochia Grosu în emisiunea „Viaţa amintirilor, viaţa împlinirilor”, Radio Moldova, 27.05.2018.

evenimentele care se petreceau. Acea zi mi-a rămas în amintire nu ca un vis, sau că mi-a povestit cineva, pur şi simplu, asta e o realitate şi e un drept al fiecărei persoane ca să spună numai adevărul. Prinţul Mihai era o persoană foarte serioasă. Ştiţi, n-am văzut pe faţa lui măcar un zâmbet. Carol al II-lea râdea, a dat mâna cu tăticul, a fost întâmpinat cu Imnul României «Trăiască Regele!». Foarte multă populaţie a fost atunci, ei au venit cu maşinile, covoarele erau aşternute în piaţa din mijlocul oraşului Hânceşti şi ei s-au coborât din maşini şi au păşit pe covoare. Şi atunci, tăticul l-a întâlnit cu un colac foarte mare, pe un prosop brodat de mămica mea (cu horboţică aşa, cum se făcea pe atunci, foarte frumos). Regele Carol al II-lea a luat acest colac, l-a sărutat, l-a transmis cuiva, i-a strâns mâna lui tăticul, au vorbit puţin şi tăticul s-a adresat şi către Prinţul Mihai, ceva i-a spus, ceva l-a întrebat, dar el n-a răspuns şi nici n-a zâmbit. Era foarte serios”[1].

„Ce fel de zi a fost? Era pe înserate. Orăşenii se plimbau pe bulevard. În aer plana ceva special. «Regele!!! Uitaţi-vă, regele!!!» «Unde e? Unde?» ne întrebam, eu şi prietena mea, trecând prin preajma magazinului «Galeria». «Domnişoarelor, nu vorbiţi prea tare!» ne mustră o doamnă severă. «Iată-L pe Maiestatea Sa!» a zis cu voce atenuată prietena mea, Larisa Zabiranik, ridicându-şi capul brusc. Emoţiile o răvăşeau. La balconul primăriei se aflau două persoane: un om de statură înaltă, maiestuoasă – regele Carol II-lea – şi foarte tânărul încă, preafrumos ca un prinţ din poveste, moştenitorul Mihai. Maiestatea Sa îşi fuma trabucul, privind publicul care trecea şi îl saluta, iar prinţul Voievod Mihai, căci aşa se numea atunci – Doamne, ce frumos era! – se uita în jur cu o vie curiozitate. Era luna ianuarie a anului 1940... Rămânea puţin timp până la fatalele evenimente ce au răsturnat această lume fără repetare. Atunci însă, noi, tinere domniţe, mergeam prin oraş cu fericirea omului plin de speranţe colorate şi cu vise de viitor, niciodată realizate însă”[2].

Tinerele domnişoare, având imaginaţia alimentată din basme şi lăsându-se pradă propriilor reverii erotice, îl percepeau pe Mihai ca pe un bărbat cuceritor cu o deosebită înzestrare fizică. Compararea prinţului cu un personaj folcloric desprins dintr-un basm, cu un Făt-Frumos pe cal

[1] Valentina Savițchi, *Chişinăul din anii războiului. Anatol Petrencu în dialog cu Valenina Savițchi,* în: „Destin românesc”, 2016, nr. 2 (96), p. 11.

[2] Din interviul cu Edit Rorer (Metleaeva) în timpul filmărilor documentarului „Cinci melodii lungi cât 100 de ani”, regizor şi scenarist Arnold Brodicianski, 2003.

înaripat era un loc comun al timpului. Iată doar o strofă cu circulaţie mare prin revistele tinerilor:

„Şi-a trimis, să ne'ntregească
Iarăşi glia – un Mihai –
Tânăr domn, viţă regească
Făt-Frumos cu păr bălai."

Cele mai răvăşitoare, mai sincere şi mai convingătoare sunt mărturiile oamenilor simpli care au simţit războiul pe pielea lor, au suferit, şi-au sublimat suferinţa în creaţii orale. Cel puţin două cântece ostăşeşti de o excepţională plasticitate poetică, create în jurul acelor ani de război, îl invocă pe Mihai. În primul, creatorul anonim surprinde drama basarabenilor, cărora cumplitul război le frângea familiile punând vrăjmăşie între fraţi. Rugăminţile se îndreaptă către cerurile tutelare şi către trimisul cerurilor pe pământ, regele. Lui i se cere, cu o uşoară nuanţă de dojană, să găsească soluţia pentru a opri această confruntare fratricidă. Celălalt cântec are acelaşi motiv de litanie, cu o notă însă mai pronunţat acuzatoare.

Are mama patru fraţi

„Ş-am zis verde de doi brazi
Are mama patru fraţi
Şi toţi patru-s concentraţi.

Doi pe malul Prutului
Doi pe malul Nistrului,
Doi pe malul Prutului,
Doi pe malul Nistrului.

Nistrule, apleacă-ti malul
Ca să treacă mareşalul.

Mareşalul a trecut
Grele lupte s-a-nceput.

Mareşale Vod-Mihai,
Grele lupte, dar mai ai?
Ce le faci de nu le-mpaci
Că rămân copii săraci.

Mor bărbaţi în bătălie
Şi femei în văduvie.

Mai bine să mori acasă
La copii şi la nevastă.

Că nevasta te-a boci
Şi copii te-or jeli"[1].

[1] Arhiva de Folclor a Institutului de Filologie, 2010; inf. Rodica Buhnă, a.n. 1981; s. Iargara, r. Leova; culeg. Mariana Cocieru.

Cântec ostăşesc

„Voievodule Mihai
Multi războai mai ai,
Multi războai mai ai,
Şî le faci de nu le-mpaci?
Şî le faci de nu le-mpaci?
Că rămân copii săraci
Mor flăcăi în bătălie
Mor taţâi în bătălie
Şî-napoi n-o să mai vie.
Rămân satili pustii
Rămân satili pustii
Fă, Doamni, paşi-mpăraţ,
Fă, Doamni, paşi-mpăraţ
Că rămân copii argaţi
Fără mami, fără taţ
Rămân satili pustii
Şî mami fără copii”[1].

Concuzii

Textele invocate definesc un cronotop literar ce dă expresie unei lumi temeinic organizate, unitare şi întărite, al cărei centru ordonator este regele. Este o lume rămasă în istorie ca realitate, dar supravieţuind în poveste. În povestea care a conservat, de-a lungul câtorva decenii de comunism ostil, mentalitatea, spiritul, intelectul, atitudinile, stările, interpretările idealiste şi aspiraţiile artistice legate de regalitate ale unei generaţii. Regăsirea regelui a însemnat pentru personajele acestei cărţi o recuperare a idealului din copilărie, o adevărată experienţă spirituală, dar şi plăcerea de a povesti fapte şi întâmplări magice. Reconstituind poveştile trecutului, ele au născut inconştient acel „lux suprem care zădărniceşte destinul”[2]. Se poate vorbi şi de o credinţă subliminală a evocatorilor în puterea de reactualizare a trecutului prin actul narării.

În imaginaţia populară dintotdeauna, faptele de seamă ale regilor au căpătat un caracter fabulos şi au alimentat scenariile poveştilor. Producţiile epopeice şi rapsodice care au însoţit viaţa împăraţilor au tradus nevoia poporului de acte întemeietoare, de eroi, de făpturi frumoase şi exemplare. Sub regimul comunist, această producţie folclorică a fost pusă la index şi nu a avut cum să evolueze. După dezmembrarea Uniunii Sovietice, subiectului regalităţii nu i s-a acordat nicio atenţie, depozitarii creaţilor populare pe această temă au fost descurajaţi să le dezvăluie. Mai mult ca sigur, multe materiale

[1] Arhiva de Folclor a Institutului de Filologie, CEAP1045/1/149/1, 1977, bob.190, nr. 11: Chiştelniţa, Teleneşti; inf. Iordache Maria Eremeevna, 71 de ani; culeg. Efim Junghietu, Z. Leporda, Z. Izbaş.
[2] Gilbert Durand, *op.cit.*, p. 259.

interesante au intrat în neant odată cu moartea purtătorilor. Cu toate acestea, memoria colectivă a păstrat amintiri preţioase despre relaţiile complexe între Mihai şi Basarabia. Supravieţuirea acestor manifestări spirituale se datorează unor mecanisme îndelung rodate. De bună seamă, poveştile basarabenilor, de la cele ale martorilor oculari la cele cristalizate în naraţiunile culte ale scriitorilor, sunt exemple convingătoare că omenirea nu se poate desprinde de mituri, credinţe, rituri şi visuri. Această constantă a structurii umane de a se alimenta dintr-un fond imaginar colectiv preexistent a asigurat trăinicia în timp a memoriei regalităţii în condiţiile în care nici laicismul cultural, nici negarea brutal-ideologică nu au încurajat-o, iar sensibilităţile mitice şi religioase pe care se sprijinea au fost sistate, se părea, pentru totdeauna.

E lesne de înţeles că vizitele monarhilor în Basarabia s-au impus în conştiinţa maselor şi au sporit prestigiul regalităţii. Efectul puternic emotiv al spectacolului, ancorarea în tradiţie şi respectarea ritualurilor au garantat memorizarea lor şi au înlesnit creaţiile imaginarului. Oamenii au comentat, au inventat poveşti pe care le-au poleit cu aur de legendă şi le-au depănat cu evlavie încă mulţi ani după aceste evenimente excepţionale. Dintr-o necesitate de reconfirmare a valorilor lor, povestind, au spus cum este o viaţă când ai o ţară mare şi un rege. Deşi fac referinţă la persoane concrete dintr-un anumit spaţiu şi timp istoric, poveştile rememorate se pliază pe structuri perene, îndelung şlefuite ale epicii populare, ancorate în timpul sacru al credinţei şi dictate de arhetipurile imaginarului simbolic. Mircea Eliade spunea cândva că, în societatea modernă, literatura are rolul de a reface funcţiile miturilor religioase. Literatura este o „fiică” a mitologiei, căci structurile universului religios, cele ale universului oniric şi ale fanteziei sunt omologabile prin universul imaginar comun. Povestirile recente pe tema regalităţii în general, al căror personaj este regele Mihai în particular, se focalizează în jurul câtorva personaje care au în profunzime ansambluri mitologice de când lumea, comportând adevăruri primare ale conştiinţei colective. Tocmai de aceea Mama şi Fiul, Regele şi Prinţul, Prinţul Făt-Frumos, Bunul Împărat, Regele Reîntregitor, Regele Apărător de Ţară, Regele Unităţii Naţionale etc. s-au cuibărit în conştiinţa supravieţuitorilor şi au alcătuit pretexte pentru noi poveşti. Când e vorba de regi şi regine, principi şi principese, evocările şi amintirile transcend graniţele istoriei şi glisează lesne în zona imaginarului pentru a da

expresie necesităţii omului de a se şti protejat de sus, mai puternic şi cu demnitate. Omul încoronat va fi reprezentat mereu la un loc cu înţelesurile mitice şi mistice ale statutului său, interpretările şi reînvestirile lui vor oscila între ordinul umanului şi cel al sacrului, dar şi între realitate şi poveste. Setea dintotdeauna a omului pentru miraculos şi nevoia lui de ocrotire şi de speranţă în fericire nu vor seca niciodată.

The image of the royal institution of Romania in the popular culture of Bessarabians

In this article we have tried too show, starting from a corpus of literary texts, what meant, how he was perceived, imagined and especially how King Mihai was told in stories, implicitly royalty, by the Bessarabians after a period of a few decades of interdictions on the subject. More exactly, we set out to follow the representation of King Mihai in the literature which was produced by the ones that nowadays live in the geographical range which was once the Bessarabia province of the Romanian Kingdom. We are using the notion of "literature" in its larger sense, including the entire variation from the popular culture creations (the folk texts which appeared in the age of King Mihai, recited even today by the seniors, the evocations of the eyewitnesses), to the cultured literature written recently (memos, journals, novels). We have accompanied the commentaries of the texts with descriptions of the historic context which caused those creations.

Keywords*: royalty, King Mihai I, RSSM, Literary folk, Popular culture.*

Aliona GRATI,
doctor habilitat în filologie,
conferenţiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *alionagrati@gmail.com*
ORCID: 0000-0003-4289-2054